

technology'), enzovoort. De politieke en economische dimensie van de problematiek wordt niet verwaarloosd.

Er zijn ook trefwoorden over de huidige grote bio-ethische centra (Kennedy Institute of Ethics, Comité Consultatif National de Bioéthique, Comité International de Bioéthique, Hastings Center, enzovoort): de medewerkers beklemtonen vaak de verschillende nationale gevoeligheden en aanpakken. De lezer vindt ook een keuze van de grote internationale teksten over de medische ethiek en de bio-ethiek (de Code van Neuremberg, de Verklaring van Helsinki-Tokyo en haar aanpassing in Edimburg, de Universele Verklaring in 1997 door de Unesco over het menselijke genoom en de mensenrechten, de Conventie over de mensenrechten en de biogeneeskunde van 1997).

Kortom, de *Nouvelle Encyclopédie de Bioéthique* is waarlijk een indrukwekkende prestatie die door haar opvallend overzichtelijk karakter en doordachte structuur enorme diensten zal bewijzen. De pedagogische zorg is constant, wat niet belet dat de informatie zeer precies en grondig blijft. De deskundige kennis van de medewerkers en van de uitgevers staat borg voor de kwaliteit van de onderneming.

Maurice WEYEMBERGH

*

EEN BELICHAMING VAN HET HUMANISTISCH MODERNISME

Johanna Kint, *Expo '58 als belichaming van het humanistisch modernisme*, Rotterdam, Uitgeverij 010, 2001, 406 blz., geïll., € 29,50, ISBN 90 6450 428 8.

Technologie, de motor bij uitstek voor een nieuwe en betere wereld – dat was de boodschap die de bezoeker van de wereltentoonstelling van 1958 in Brussel meekreeg. In het proefschrift dat kunsthistorica Johanna Kint afgelopen jaar aan de Technische Universiteit van Delft verdedigde, plaatst ze deze optimistische toekomstvisie in een genuanceerd sociaal-historisch tijds kader. Zoals de titel van het werk aangeeft, benadert Kint 'Expo 58' – de eerste wereltentoonstelling na de Tweede Wereldoorlog – vanuit een specifiek ideologische invalshoek. Hierbij baseert ze zich op de recent gepubliceerde werken *Ephemeral Vistas* van Paul Greenhalgh en *Architectuur van instructie en vermaak* van Pieter van Wesemael. In deze beide publicaties die een overzicht trachten te geven over de wereltentoonstellingspolitiek van de laatste twee eeuwen, wordt 'Expo '58' echter nauwelijks behandeld. Johanna Kint wil met *Expo '58 als belichaming van het humanistisch modernisme* niet alleen dit hiaat in het historisch onderzoek opvullen, maar dit eveneens vervullen door de maatschappelijke achtergronden van deze historische gebeurtenis te schetsen die onontbeerlijk zijn voor het begrip van de ideologische dimensie van de Expo.

Kint vertrekt vanuit het principe van de 'culturele paradox', of de tegenstelling tussen enerzijds het idee dat de technologie algemeen als de generator van een betere wereld werd beschouwd, en anderzijds het besef dat men precies dankzij die technologie tot de meeste gruwelijke vormen van oppressie en massavernietiging in staat is.

In het tweede hoofdstuk gaat ze in op de sombere kant van deze tegenstelling, waarbij ze over een tijdspanne van dertig jaar – van de jaren twintig tot de Expo – een

overzicht geeft van de verschillende auteurs die dit negativistisch toekomstbeeld illustreren. Toonaangevend hierin zijn Aldous Huxley met *Brave New World* en George Orwell met *1984* en *Animal Farm*, waarbij de moderne technologie hand in hand gaat met een totalitair regime en de volledige ontkenning van de mens als zelfstandig denkend individu. Maar ook Friedrich Nietzsche, Oswald Spengler en Sigmund Freud haalt zij aan als de grote opinievormende schrijvers in het licht van de malaise van de westerse cultuur die het gevolg is van de voortschrijdende mechanisatie en de daarbij gepaard gaande ontmenselijking van de samenleving.

Na de dystopie komt in het derde hoofdstuk de utopie aan bod die de ideologische leegte, ontstaan na de Tweede Wereldoorlog en bevestigd door bovenvernoemde auteurs, zou moeten opvullen. De basisgedachte achter de ideologische tegenstelling tussen de utopische en dystopische toekomstvisie ligt volgens Kint in de opsplitsing tussen de alfa- en betawetenschappen, of het kamp van de literaire intellectuelen enerzijds, en dat van de positieve wetenschappers anderzijds.

Als belangrijkste woordvoerders van de beta-wetenschappen brengt Kint Julian Huxley (broer van Aldous Huxley) en Burrhus Frederic Skinner naar voor, die beiden getuigen van een rotsvast vertrouwen in de wetenschap als waarheids criterium en middel tot vooruitgang, aangepast aan en toepasbaar op de menselijke behoeften. In werken als *The Modern Synthesis*, *Evolution in Action*, en *Towards a New Humanism*, verbindt Julian Huxley het sociaal darwinisme met een humanistisch optimisme, waarmee hij de grondslag legt van het modernistisch humanisme. Dit is mede het thema van Huxley's voordracht in het paviljoen voor de wetenschap op de Expo '58. Maar of de auteurs nu tot het kamp van de utopisten of de dystopisten komen, over één punt zijn ze het volgens Johanna Kint allemaal eens: kenmerkend voor deze eeuw is haar Janushoofd, en het is dit Januskarakter dat zij tot en met het volgende hoofdstuk verder zal trachten te illustreren.

Daar waar Kint in de eerste vier hoofdstukken het humanistisch modernisme als leidraad neemt, verliest ze deze coherente structuur vanaf het moment dat ze ingaat op de feitelijke details van de wereldtentoonstelling zelf. In een poging een overzichtelijk beeld te geven van de voorafgaande organisatie en het uiteindelijke plaatsvinden van de tentoonstelling, verkiest ze de inhoudelijke elementen van de verschillende subtentoonstellingen boven hun ideologische dimensie. Een uitzondering hierop is de vergelijking tussen het Sovjet-Russische en het Amerikaanse paviljoen, waarbij ze op interessante wijze aantoonst tot op welke hoogte de Koude Oorlog ook op het Heizelveld wordt uitgevochten. Ook kernenergie, algemeen beschouwd als de energiebron van de toekomst, en andere veelbelovende thema's zoals de ruimtevaart, worden op rake manier beschreven bij de behandeling van het Internationaal Paleis van de Wetenschap.

In de architectonische analyses van de verschillende paviljoenen blijft Kint eerder aan de oppervlakte. Hoewel men kan aannemen dat een diepgaande architectonische ontleding niet in het bestek ligt van dit doctoraat, gaat Kint hierdoor ook voorbij aan eventuele humanistische ideologieën die al dan niet expliciet resulteren in een bepaalde architectuurvorm.

Johanna Kint sluit in het laatste hoofdstuk af met de vraag wat een Wereldtentoonstelling vandaag en morgen nog kan of zou moeten betekenen. Ze concludeert dat een wereldtentoonstelling nog steeds maatschappelijk gesproken een belangrijke instructieve functie te vervullen heeft en nog steeds kadert in een afgeleide ideologie, waarmee ze opnieuw terecht komt bij haar oorspronkelijk uitgangspunt.

Met *Expo '58 als belichaming van het humanistisch modernisme* geeft Kint een ruime en tevens diepgaande kijk op een van de meest intrigerende periodes van de afgelopen eeuw.

Lisa DE VISSCHER

*

CORNELIS VERHOEVEN – POSTUUM

Cornelis Verhoeven, *Twaalf confidenties. Filosofische bespiegelingen*. Amsterdam, Nieuwezijds, 2001, 94 pp., € 11,50. ISBN 90 5712 123 9.

Verhoevens postume werk is het deel van het oeuvre dat na zijn overlijden wordt gepubliceerd; dat is zijn *opus postumum*. In zijn *Register. Bedenkingen over woordjes en glossen*, maakt Verhoeven zich nogal vrolijk over de neiging van sommige mensen om 'postuum' een nog 'Latijns' aanblik te geven door 'posthuum' te schrijven. Hij vermoedt dat hier een exotisch tintje heeft meegewerkt of een klakkeloze nabootsing van de Angelsaksische schrijfwijze van dit van huis uit Latijnse woord. "Hoe ze er daar toe gekomen zijn 'author' en 'posthumous' te schrijven, weet ik niet en daar ga ik ook niet over, maar het zou kunnen zijn, dat er ook daar een zekere Harrius achter zit die veel aanhangers heeft gevonden. (Verhoeven zinspeelt op een zekere Arrius, een parvenu uit de eerste eeuw voor Christus die te pas en te onpas een h voor een klinker uitsprak en dan dacht dat hij het heel mooi had gezegd). Hoe dan ook, het verkeerde voorbeeld dient geen navolging" (uit: *Register*, Amsterdam, Van Gennep, 1995, p. 131).

Dat uitgevers aan het nagelaten werk van een belangrijk auteur aandacht besteden, is een van de goede voorbeelden die wel navolging verdienen. Cornelis Verhoeven, op 11 juni 2001 gestorven, is zo'n belangrijk auteur, eigenlijk de belangrijkste en oorspronkelijkste die we in het Nederlands taalgebied kennen. Van hem is nog een en ander ongepubliceerd en/of ongebundeld achter gebleven. We kunnen alleen maar hopen dat zijn erfgenamen en zijn laatste uitgever, *Damon*, die in de tweede helft van de jaren negentig tien delen 'Verhoeven Werken' op markt heeft gebracht, daar nog iets aan doen, want Verhoeven is iemand die we kunnen blijven lezen. Op de dag van zijn wat vreemde uitvaart is, in samenwerking met zijn vriend Ben Schomakers, nog de geannoteerde vertaling van *Plato's Zevende brief* (Leende, Damon) verschenen, en sedertdien hebben hier en daar nog enkele bundels opstellen met een bijdrage van hem het licht gezien. Zelden hebben we zo een productief auteur ontmoet die bovendien 'zo voortijdig', dat wil zeggen ver vóór de 'deadline', een gevraagde bijdrage instuurde. Aan het woord 'deadline' had hij trouwens een hekel; hij noemde het een luguber woord (zie: 'Het boek onder druk', tekst van een in Antwerpen (22.10.1997) gehouden lezing en gepubliceerd in *Streven*, jrg. 64, nummer 11, december 1997). Toen wij hem in de zomer van 1996 tijdens een bezoek aan Gent bij het afscheid nemen 'en passant' suggereerden dat een bijdrage voor 'De uil' voor de nieuwe jaargang zeker welkom zou zijn, kregen we drie dagen later een heus essay, 'Niets anders dan...' toegestuurd (zie: *De uil van Minerva*, volume 13, herfst 1996, ook opgenomen in: *Hetzelfde anders. Verhoeven werken 2*, Best, Damon, 1997).